

Jemielity, Witold

Szkolnictwo powszechne w Puszczy Zielonej 1919-1939

Zeszyty Naukowe Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego 12, 54-69

1998

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

WITOLD JEMIELITY

SZKOLNICTWO Powszechne w Puszczy Zielonej 1919 - 1939

I. Podziały administracyjne

Puszcza Zielona zajmuje obszar między rzekami: Pisą od wschodu, Narwią od południa, środkowym biegiem Orzyca od zachodu i dolnym biegiem Omulwi od południowego zachodu; północną granicę stanowiły Prusy Wschodnie.¹

Osadnictwo w Puszczy Zielonej nasiliło się w drugiej połowie XVII wieku. Tereny puszczańskie w przeszłości należały do trzech starostw: łomżyńskiego, ostrołęckiego i przasnyskiego. W wyniku rozbiorów kraju zatarły się dawne podziały administracyjne. W 1815 r. starostwo łomżyńskie weszło w skład województwa augustowskiego, dwa pozostałe starostwa włączono do województwa płockiego. Po powstaniu styczniowym zwiększono liczbę guberni i powiatów. Tereny dawnego starostwa łomżyńskiego i ostrołęckiego znalazły się w guberni łomżyńskiej, a dawnego starostwa przasnyskiego w guberni płockiej. W guberni łomżyńskiej były m.in. powiaty kolneński i ostrołęcki. W skład pierwszego powiatu wchodziły m.in. gminy: Gawrychy, Łyse i Turośl, w skład drugiego powiatu gminy: Czarnia, Durlasy, Kadzidło i Stary Myszyniec.² W 1919 r. oba wymienione powiaty włączono do województwa białostockiego. Tereny dawnego starostwa przasnyskiego od 1919 r. były w województwie warszawskim. Można ogólnie przyjąć, że dla Puszczy Zielonej powiat kolneński obejmował obszar dawnego starostwa łomżyńskiego, powiat ostrołęcki byłego starostwa ostrołęckiego i powiat przasnyski byłego starostwa przasnyskiego.

Autor przedstawia szkolnictwo powszechne w Puszczy Zielonej dla powiatów kolneńskiego i ostrołęckiego, czyli na obszarze województwa białostockiego. Oba wymienione powiaty zajmują główną część terenów puszczańskich.

¹ Z. Niedziałkowska. Ostrołęka. Dzieje miasta. Wrocław 1967 s.15.

² Dziennik Praw Królestwa Polskiego, t. 66 s.301.

W 1919 r. w województwie białostockim dla powiatu ostrołęckiego zmienione nazwy gmin: Czarnia na Wach, Durlasy na Nasiadki, Kadzidło na Dylewo i Stary Myszyniec na Myszyniec. W powiecie kolneńskim pozostały dawne nazwy gmin: Gawrychy, Łyse i Turośl. Z dniem 1 kwietnia 1932 r. przestał istnieć powiat kolneński, jego terytorium włączono do powiatów łomżyńskiego i ostrołęckiego. W drugim powiecie znalazły się trzy gminy z Puszczy Zielonej: Gawrychy, Łyse i Turośl. Powiat ostrołęcki obejmował odtąd cały obszar między Pisą a Omulwią i nadal pozostawał w województwie białostockim.³ Z dniem 1 kwietnia 1938 r. powiat ostrołęcki przeszedł do województwa warszawskiego.⁴

Zmieniały się również podziały w administracji szkolnej. Omawiany obszar Puszczy Zielonej należał najpierw do Okręgu Szolnego Białostockiego, który utworzono 16 maja 1922 r. Z dniem 1 października 1927 r. przeszedł do Okręgu Szkolnego Warszawskiego, oraz z dniem 1 września 1932 r. do Okręgu Szkolnego Brzeskiego, w którym pozostawał do czasu wojny.⁵ Dnia 14 lipca 1933 r. okręgi szkolne podzielono na obwody szkolne, z których każdy obejmował jeden lub więcej powiatów administracji ogólnej. Od tego czasu do wojny był obwód szkolny ostrołęcki w ramach okręgu szkolnego brzeskiego.⁶

W 1921 r. liczbę i wyznanie ludności na omawianym obszarze przedstawia tabela.

Źródło: skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej. Województwo białostockie Warszawa 1924.

Najwięcej mieszkańców miała gmina Wach, najmniej gmina Nasiadki. Rzymsko-katolicy stanowili zdecydowaną większość ogółu ludności, dosyć liczni byli Żydzi.

II. Organizacja szkolnictwa

1. Przed 1919 r.

Pierwsze szkoły zwane parafialnymi tworzone przy kościołach. Komisja Edukacji Narodowej utrzymała ten system i poddała nauczanie kontroli pań

³ Dz.Ust. 1932 nr 5 poz. 18.

⁴ Województwo Białostockie. Lublin 1967 s.16.

⁵ Dz. Ust. 1927 nr 12 poz. 190; 1932 nr 63 poz. 589.

Dz.Urz.MWRiOŚP 1922 nr 19, poz. 197, 198; 1937 nr 6 poz.168.

⁶ Dz.Ust. 1933 nr 50 poz. 389; 1933 nr 61 poz.459; 1938 nr 12 poz. 85.

stwowej. Administracja pruska (po 1795 r.) oraz rządy Księstwa Warszawskiego (po 1807r.) i Królestwa Polskiego (po 1815 r.) zachowały podział powiatów na parafie, podobnie jak to było dawniej. W skład powiatu ostrołęckiego wchodziły m.in. parafie Kadzidło i Myszyniec. W XIX wieku mało dzieci uczęszczało do szkoły np. z terenu całej parafii Kadzidło: w 1819 r. 28 chłopców i 10 dziewcząt, w 1847 r. 60 dzieci, w 1859 r. 90 uczniów; z parafii Myszyniec: w 1819 r. 67 chłopców i 32 dziewczęta, w 1847 r. 73 dzieci, w 1857 r. 48 uczniów.⁷

Po powstaniu styczniowym utworzono gminy, którym przekazano opiekę nad szkołami. W każdej gminie była w zasadzie tylko jedna szkoła elementarna. Od 1885 r. całe nauczanie odbywało się w języku rosyjskim. Mało dzieci chodziło do tych nielicznych i obcych sobie szkół. W 1900 r. w Królestwie Polskim 69 procent ludności nie umiało czytać i pisać; w Puszczy Zielonej było zapewne więcej analfabetów niż w innych stronach kraju. Dopiero po 1905 r. można było zakładać szkoły prywatne, w których uczono po polsku. Jeszcze w 1909 r. zaledwie 9,7 procent dzieci na wsiach oraz 16,5 procent w miastach na terenie guberni łomżyńskiej chodziło chociaż krótko do szkoły.⁸

2. W Polsce międzywojennej

Konstytucja z 1921 r. zapewniła wszystkim dzieciom prawo i nakładała obowiązek nauki. W większości szkół pracował jeden nauczyciel; szkoły takie zwano jednoklasowymi. Uczył on dzieci w czterech oddziałach, czyli rocznikach. Oddziały I i II przychodziły razem, podobnie III i IV, przeważnie grupa starszych dzieci rano a młodszych później. Szkoły o dwóch nauczycielach, czyli dwuklasowe miały pięć oddziałów, szkoły o trzech nauczycielach i więcej, czyli 3,4,5,6 i 7 klasowe miały siedem oddziałów ale o znacznie odmiennych programach nauczania. Szkół wyżej zorganizowanych było mało. Większość dzieci kończyła tylko cztery bądź pięć oddziałów, bowiem dalej nie miały dokąd pójść. W 1937 r. przyjęto nazwy: szkoła I stopnia o 1 lub 2 nauczycielach; szkoła II stopnia o 3 lub 4 nauczycielach; szkoła III stopnia od 5 do 7 nauczycieli.⁹

W szkołach powszechnych były przedmioty: religia, język polski, język obcy, rachunki z geometrią, przyroda, geografia, historia, rysunki, roboty, śpiew, gra i gimnastyka. W szkołach niżej zorganizowanych, od 1-klasowych poczyna

⁷ W. Jemielity. Szkoły elementarne w powiecie ostrołęckim 1795-1866, maszynopis.

⁸ E. Staszyński. Polityka oświatowa caratu w Królestwie Polskim. Warszawa 1968 s.3,206. Z. Kmiecik. Ruch oświatowy na wsi. Królestwo Polskie 1905-1914. Warszawa 1963 s. 10.

⁹ Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Brzeskiego 1937 s.297.

jąc, istniał wypracowany system łączenia oddziałów, zajęć głośnych i zajęć cichych.¹⁰

III. Uczniowie

Podczas ostatniej wojny uległa zniszczeniu dokumentacja szkolna, całkowicie na szczelbu ministerstwa i kuratoriów szkolnych, w znacznym stopniu w inspektoratach i w poszczególnych szkołach. Dlatego liczbę dzieci ustalono jedynie dla niektórych lat. Przy każdej szkole podano stopień organizacyjny: jednoklasowe, dwuklasowe i więcej klasowe. Niektóre szkoły przekształcały się z 1-klasowych w 2-klasowe itd. Szkolnictwo omówiono w ramach gmin według podziału z 1919 r.; w latach trzydziestych zmieniono nieco obszar gmin.

Gmina Dylewo

CHUDEK 1 kl: 1922 - 41 uczniów, 1924 - 73, 1925 - 64, 1930 - 70, 1932 - 64.
 CZARNOTRZEW 1 kl: 1922 - 40, 1923 - 43, 1924 - 22, 1925 - 44, 1930 - 63.
 DYLEWO 1922, 1923, 1925 brak szkoły, 1 kl: 1924 - 91, 1930 - br. szk.
 DYLEWO STARE 1 kl: 1922 - 57, 2 kl: 1923 - 102, 1924 - br. szk., 1925 - 129, 1926 - 128, 3 kl: 1930 - 213.
 DYLEWO NOWE 1 kl: 1922 - 30, 1923-1925 i 1930 br. szk.
 GLEBA 1 KL: 1922 - 35, 1923 - 41, 1924 - 44, 1925 - 50, 1926 - 51, 1930 - 68, 1932 - 52.
 JEGLIJOWIEC 1 KL: 1922 - 57, 2 KL: 1923 - 88, 1924 - 81, 1925 - 87, 1930 - br. szk.
 KADZIDŁO 2 kl: 1922 - 89, 1923 - 124, 3 kl: 1924 - 162, 4 kl: 1925 - 163, 1926 - 160, 5 kl: 1930 - 271, 1932 - 160, 1938 III stopnia.
 KIERZEK 1 kl: 1922 - 17, 1924 - 26, 1925 - 28, 1930 - 49.
 OBIERWIA 2 kl; 1922 - 89, 1923 - 124, 1924 - 162, 1925 - 163, 1930 - 136.
 OLSZEWKA 1 kl: 1922 - 43, 1923 - 57, 1924 - 46, 1925 - 55, 2 kl: 1930 - 110.
 PIASECZNA 2 kl: 1922 - 71, 1923 - 96, 1924 - 83, 1925 - 86, 1926 - 88, 1 kl: 1930 - 49, 1932 - 70.
 SIARCZA ŁĄKA 1922 - 1924 br. szk., 1 kl: 1925 - 31, 1930 - 38.
 STRZAŁKI 1922 - 1924 br. szk., 1 kl: 1925 - 96, 2 kl: 1930 - 109.
 SZAFARNIA 1922 i 1923 br. szk., 1 kl: 1924 - 50, 1925 - 54, 1930 br. szk.

¹⁰ Fr. Śliwiński. Ustawodawstwo szkolne i organizacja polskich władz szkolnych oraz szkolnictwo wszystkich stopni. Łódź 1928 s.52.

Gmina Gawrychy

CZARNIA 1 kl: 1922 - 56, 1923 - 56, 1924 - 44, 1925 - 52, 1926 - 50, 1930 - 74, 1932 - 90.

DOBRYLAS 1 kl: 1922 - 52, 1923 - 60, 1924 - 55, 2 kl: 1925 - 94, 1930 - 104.

GAWRYCHY 1922 - 1925 br. szk., 1 kl: 1930 - 47.

GONTARZE 1 kl: 1922 - 46, 1923 - 39, 1924 - 41, 1925 - 41, 1930 br. szk.

KORWKI 1922 - 1925 i 1930 br. szk., 1927 - 70, 1934 - 105.

KRASNYBOREK 1922 br. szk., 1 kl: 1923 - 40, 1924 - 37, 1925 - 41, 1930 - 59.

KUZIE 1922 - 1925 filia szkoły Popiołki, 2 kl: 1926 - 52, 1930 - 89, 1932 - 78.

LASKI 1 kl: 1922 - 47, 1923 - 45, 1924 - 49, 1925 - 45, 1930 - 30.

OSWIECKA RUDA 1922 br. szk., 1 kl: 1923 - 49, 1924 - 44, 1925 - 41, 2 kl: 1930 - 65.

PIANKI 1922 - 1925 br. szk., 1 kl: 1930 - 35.

POPIOŁKI 1919 pierwsza szkoła 53, druga 47, 1 kl: 1922 - 65, 2 kl: 1923 - 171, 1924 - 137, 1930 br. szk., 1932 - 130.

WYK 1 kl: 1922 - 55, 1923 - 44, 1924 - 45, 1925 - 49, 1926 - 40, 1930 - 45.

ZBÓJNA 2 kl: 1922 - 89, 4 kl: 1923 - 67, 3 kl: 1924 - 153, 1925 - 134, 1930 - 165.

ZŁOTA GÓRA 1922 - 1924 nieczynna, 1 kl: 1930 - 33.

Gmina Łyse

BABA 1922 br. szk., 1 kl: 1923 - 55, 1924 - 45, 1925 - 45, 1930 - 66, 1932 - 70.

DĘBY 1 kl: 1922 - 44, 1923 - 48, 1924 - 39, 1925 - 59, 1926 - 42, 1930 - 75.

BUDY PUSZCZAŃSKIE 1922 br. szk., 1 kl: 1923 - 43, 1924 - 41, 1925 - 50, 1930 br. szk.

LIPNIKI 1 kl: 1922 - 48, 1923 - 121, 3 kl: 1924 - 141, 5 kl: 1925 - 221, 1926 - 220, 4 kl: 1930 - 208, 1932 - 200.

ŁYSE 1922 br. szk., 2 kl: 1923 - 100, 1924 - 110, 1925 - 126, 1926 - 120, 3 kl: 1930 - 166.

SZAFRANKI 1 kl: 1922 - 42, 1923 - 47, 1924 - 49, 1925 - 49, 1926 - 50, 1930 - 83, 1932 - 90.

TARTAK 1 kl: 1922 - 24, 1923 - 1925 br. szk. 1930 br. szk.

WARMIAK 1922 - 1925 nieczynna, 2 kl: 1930 - 109.

WEJDO 1922 - 1924 br. szk., 1 kl: 1925 - 51, 1926 - 46, 1930 - 45.

ZALAS 1 kl: 1922 - 60, 2 kl: 1923 - 137, 1 kl: 1924 - 63, 2 kl: 1925 - 114, 1926 - 115, 3 kl: 1930 - 150, 1932 - 151.

Gmina Myszyniec

CIEŃC 1922 br. szk., 1 kl: 1923 - 30, 1924 - 27, 1925 - 28, 1930 - 69.

CYK 1 kl: 1922 - 29, 1923 - 58, 1924 - 50, 1925 - 54, 1930 - 61.

DAŃBROWY 2 kl: 1922 - 59, 1923 - 149, 1924 - 126, 1925 - 136, 1926 - 100, 3

kl: 1930 - 185.

KRYSIAKI 1922 br. szk. 1 kl: 1923 - 63, 1924 - 64, 1925 - 57, 1926 - 50, 2 kl: 1930 - 91.

MYSZYNIEC szk. polska 3 kl: 1922 - 118, 4 kl: 1923 - 128, 1924 - 132, 1925 - 155, 7 kl: 1930 - 425; szk. żydowska 1922 - 1923 br. szk., 1 kl: 1924 - 66, 1925 - 90, 1930 br. szk.

MYSZYNIEC STARY 1 kl: 1922 - 83, 1923 - 70, 1924 - 81, 1925 - 68, 1930 br. szk.

NIEDŹWIEDŹ 1922 - 1923 br. szk., 1 kl: 1924 - 39, 1925 - 34, 1930 br. szk.

PEŁTY 1922 br. szk., 1 kl: 1923 - 76, 1924 - 74, 2 kl: 1925 - 78, 1930 - 90.

ŚWIDWIBOREK 1922 br. szk., 1 kl: 1923 - 34, 1924 - 38, 1925 - 43, 1930 - 49.

WOLKOWE 1922 - 1924 br. szk., 3 kl: 1925 - 114, 1930 - 141.

Gmina Nasiadki

BRZOZÓWKA 1922 br. szk., 1 kl: 1923 - 62, 1924 - 80, 1925 - 98, 2 kl: 1930 - 111.

DĄBRÓWKA 1 kl: 1922 - 39, 1923 - 39, 1924 - 34, 1925 - 58, 2 kl: 1930 - 96.

GOLANKA 1 kl: 1922 - 35, 1923 - 62, 1924 - 57, 1925 - 53, 1926 - 58, 1930 - 92, 1932 - 52.

JAZGARKA 1922 - 1924 br. szk., 1 kl: 1925 - 91, 1930 - 81.

LELIS 1 kl: 1922 - 44, 1923 - 60, 1924 - 75, 1925 - 68, 1926 - 73, 1930 - 57, 1932 - 65.

ŁĘG STAROŚCIŃSKI 1922 br. szk., 2 kl: 1923 - 74, 3 kl: 1924 - 73, 2 kl: 1925 - 92, 1930 - 93.

PŁOZYCE 1 kl: 1922 - 28, 1923 - 58, 1924 - 58, 1925 - 37, 1930 - 63.

ROSOSZ 1922 br. szk., 1 kl: 1923 - 63, 1924 - 120, 1925 i 1930 br. szk.

SZAFARCZYSKA 1 kl: 1922 - 44, 1923 - 44, 1924 - 49, 1925 - 67, 1930 - 64.

SZKWA 1 kl: 1922 - 45, 1923 - 61, 1924 - 63, 1925 - 61, 1930 - 91.

Gmina Turośl

CHARUBIN 1922 br. szk., 1 kl: 1923 - 59, 1924 - 45, 1925 i 1930 br. szk.

CIECIORY 1922 br. szk., 1 kl: 1919 - 73, 1923 - 31, 1924 - 36, 1925 - 52, 1926 - 56, 1930 - 72, 1932 - 70.

KRUSZA 1 kl: 1919 - 69, 1922 - 1925 br. szk., 1 kl: 1926 - 40, 1930 - 86, 1932 - 50.

KSEBK I 1 kl: 1922 - 62, 2 kl: 1923 - 87, 1 kl: 1924 - 65, 1925 nieczynna, 1930 - 61, 1932 - 60.

LEMAN 1 kl: 1922 - 56, 2 kl: 1923 - 90, 1924 - 43, 1925 - 81, 1926 - 81, 1930 - 57, 1932 - 70.

ŁACHA 2 kl: 1922 - 77, 1923 - 90, 1924 - 74, 1925 - 74, 1930 - 92, 1932 - 100.

ŁĄCZKI 1 kl: 1922 - 30, 1923 - 31, 1924 - 36, 1925 - 59, 1926 - 60, 1930 - 79, 1932 - 91.

NOWA RUDA 1 kl: 1919 - 67, 1922 - 40, 1923 - 55, 1924 - 39, 1925 - 46, 1926

- 40, 1930 - 45, 1932 - 40.

POPIOŁKI 2 kl: 1922 - 79, 1923 - 77, 1924 - 78, 1 kl: 1925 - 61, 2 kl: 1930 - 111.

PUPKOWIZNA 1 kl: 1922 - 55, 1923 - 50, 1924 - 44, 1925 - 40, 1927 - 48, 1930 - 48, 1935 - 96.

SERAFIN 1 kl: 1922 - 58, 1923 - 51, 1924 - 41, 1925 - 61, 1926 - 50, 1930 - 54.

ŚWINIA 1 kl: 1922 - 39, 1923 - 32, 1924 br. szk., 1925 - 42, 1926 - 38, 1930 - 33, 1932 - 25.

TUROŚL 1917 I - 57, II - 49, 4 kl: 1922 - 141, 5 kl: 1923 - 213, 3 kl: 1924 - 167, 4 kl: 1925 - 169, 2 kl: 1930 - 92, 1932 - 11.

WANACJA 1 kl: 1922 - 40, 1923 - 35, 1924 - 30, 1925 nieczynna, 1926 - 35, 1930 - 48, 1932 - 45.

ZIMNA 1 kl: 1922 - 38, 1923 - 34, 1924 - 32, 1925 nieczynna, 1930 - 37, 1932 - 40.

Gmina Wach

BANDYSIE 1922 br. szk., 1 kl: 1923 - 57, 1924 - 50, 1925 - 55, 2 kl: 1930 - 94.

CHARCIBAŁDA 1922 br. szk., 1 kl: 1923 - 32, 1924 - 33, 1925 - 33, 1926 - 38, 1930 - 50.

CUPEL 1922 br. szk., 1 kl: 1923 - 46, 1924 - 53, 1925 - 44, 1930 - 51.

CZARNIA 1 kl: 1922 - 48, 1923 - 88, 2 kl: 1924 - 89, 1925 - 90, 1930 - 95.

DŁUGIE 1922 br. szk., 1 kl: 1923 - 33, 1924 - 36, 1925 - 34, 1930 - 39.

KOPACZYSKA 1922 - 1923 br. szk., 1 kl: 1924 - 49, 1925 - 31, 1930 br. szk.

OLSZYNY 1 kl: 1922 - 72, 1923 - 70, 1924 - 67, 1925 - 51, 1926 - 62, 1930 - 66, 1932 - 58.

SUROWE 1 kl: 1922 - 53, 2 kl: 1923 - 127, 1924 - 127, 3 kl: 1925 - 145, 1939 - 173.

WACH 1 kl: 1922 - 46, 1923 - 75, 2 kl: 1924 - 116, 1925 - 109, 1926 - 116, 3 kl: 1930 - 139, 1932 - 110.

WYDMUSY 1922 br. szk., 1 kl: 1923 - 65, 1924 - 65, 1925 - 52, 1926 - 62, 1930 - 88.

WYKROT 1 kl: 1922 - 41, 1923 - 122, 2 kl: 1924 - 108, 1 kl: 1925 - 100, 1926 - 95, 1930 - 102.

ZALESIE 1922 br. szk., 1 kl: 1923 - 61, 1924 - 64, 1925 - 62, 1930 - 87.

ZAWADY 1 kl: 1922 - 39, 1923 - 48, 1924 - 38, 1925 - 59, 2 kl: 1930 - 148.

ZDUNEK 1922 br. szk., 1 kl: 1923 - 46, 1924 - 46, 1925 - 47, 1926 - 45, 1930 - 65 uczniów.¹¹

¹¹ ArŁm (Archiwum Diecezjalne w Łomży0. Akta szkolne. Archiwum Głównego Urzędu Statystycznego w Warszawie. Zespół: Wydział VII Statystyki, Administracji i Funduszków Publicznych. Szkoły w województwie białostockim 1922-1925, sygn. 23. Szkoły powszechnie R.P. w r.szk. 1925/26. Warszawa 1927. Szkoły R.P. w roku szk. 1930/31. Warszawa 1933.

W listopadzie 1917 r. sporządzono listę szkół rządowych i prywatnych dla powiatu kolneńskiego. W gminie Gawrychy szkoła rządowa była tylko w Zbójnej a prywatna w Morgownikach; w gminie Turośl rządowa w Lemanie, a prywatne w Cieciorach, Kruszy, Łacha, Nowej Rudzie, Popiołkach i Pupkowiźnie. W kwietniu 1918 r. wyliczono szkoły w powiecie kolneńskim i podano liczbę klas. W gminie Gawrychy znajdowały się szkoły; Gontarze 1 klasa, Morgowniki 1, Zbójna 1 klasa. W marcu 1920 r. stwierdzono, w parafiach Dobrylas, Lipniki i Zbójna szkoły były nieczynne z braku nauczycieli.¹² Dopiero więc po wojnie 1920 r. organizowano sieć szkół powszechnych. Rozwijały się one stopniowo, jak wykazano dla poszczególnych gmin Puszczy Zielonej.

IV. Nauczyciele

Udało się ustalić obecność nauczycieli w poszczególnych latach. Rok umieszczony przy nazwisku wskazuje na potwierdzoną pracę w tym czasie, ale nauczyciele mogli uczyć już wcześniej i pozostawać dłużej w danej szkole. W przypadku braku nazwisk, w wykazie opuszczono nazwę szkoły.

Gmina Dylewo

CHUDEK Helena Kowalczykówna 1929. DYLEWO STARE Jadwiga Juraszczykówna, Maria Juraszczykówna, Józef Komor 1929. GLEBA Jadwiga Siennica 1929, Nadzieja Gornikowa przybyła 1931. KADZIDŁO Stefania Kacprzyńska i Janina Simosiewiczówna 1929, Julian Mroziewicz 1938. KIERZEK Helena Żebrowska 1929. OBIERWIA Zofia Nyczkówna i Józef Seremak 1929, Z. Nyczkówna odeszła 1931, Maria i Eugeniusz Dudzińscy 1934, M. Dudzińska 1935. OLSZEWKA Maria i Mieczysław Gudź 1929, Koczoń odszedł 1929, Maria Gudź obecna 1933, 1934. PIASECZNA Aleksander Otawa 1929. SIARCZA ŁĄKA Maria Wojtkiewiczowa 1929.

Gmina Gawrychy

CZARNIA Elżbieta Wędrychowiczówna 1927-1929, Mikołaj Chałuszka 1934, Antoni Strękowski 1936. GAWRYCHY Apolonia Czełuśniakówna 1929, Maria Kaliszówna 1930, Maria Siemieńska (z domu Kalinowska) 1932-1934. KORWIKI Lasota 1927. KRASNYBOREK Maria Lasota 1928, Maria Hudecowa 1929-1930. KUZIE Helena Wikoszówna 1927, Stanisława Śliszowa odeszła 1931. Jan

¹² ArŁm. Akta szkolne. Kolno 14 III 1920.

Siemiński przybył 1931, Antoni Wasylciow odszedł 1934. LASKI Maria Grądzielówna 1929. Teodor Kurtycz 1931. Bronisław Dragow 1935. OSOWIECKA RUDA Stefan Mychaluk 1927-1929, F. Michalikowa 1930, Emilia Kurlyszówna 1933. PIANKI Edward Cieplak 1930-1933. POPIOŁKI Janina Kokoszko i Kazimiera Matlanka 1917, Matylda Nowakowska 1925, Irena Kierażyńska, Stanisława Kulikowska i Stanisława Śliszowa 1927, J. Kierażyńska 1928, St. Kulikowska 1935. WYK Zofia Sudnikowska 1927, Maria Kędziorówna 1929-1930, Stanisława Śliszowa 1933. ZBÓJNA Maria Załęska 1918, J. Czajkowski 1937. ZŁOTA GÓRA Helena Mazankówna 1928-1929, Jan Siemiński odszedł 1931, Maria Greczyńska przybyła 1931.

Gmina Łyse

BABA Stanisław Wodzyński 1929-1935, Hieronim Kupczyk 1936, DĘBY Natalia Milewska 1928-1929. LIPNIKI Wiktoria Ramotowska 1918, Zofia Angielska przybyła 1931. ŁYSE Lucyna Sadkowska 1918, Bronisław Drzewiecki, Kurkiewiczowa, Franciszek Nasiadko, Maria Saniewska i Surowkówna 1937, Marian Nocko 1939. SZAFRANKI Janina Anczykowska 1927-1929, Jan Paż 1934-1936. WARMIAK Antonina Oździanka 1928-1929, Władysława Ziejanka 1929. WEJDO Paulina Frończówna przybyła 1929, Stanisław Ruszczyk 1934. ZALAS Stanisława Głowczyńska 1918, Emilia Sidorówna zmarła 1934.

Gmina Myszyniec

CIEŹK Józef Rządcki 1929. CYK Antoni Sokołowski 1929. DĄBROWY Franciszka Pietrzakówna, Anna Słonkiewiczówna i Antoni Strękowski 1929, Leokadia Markowska 1934. KRYSIAKI Smolewicz 1929, Antonina Rządcka i Józef Rządcki 1934. MYSZYNIEC Władysław Topolski przybył 1931. PELTY Zofia Woźniakówna i Jadwiga Zakrzewska 1929. ŚWIDWIBOREK Michał Marcinkiewicz przybył 1931. WOLKOWE Władysław Jadach i Franciszek Musiał 1929, Jadwiga Garbowska przybyła 1932, Jadwiga Smoleń i Franciszek Smoleń 1934, Augusta Sikorzanka 1935.

Gmina Nasiadki

BRZOZÓWKA Helena Gołębinowska i Władysława Morozowa 1929. GOLANKA Aleksandra Bichciana 1929. JAZGARKA Romuald Stolnicki 1929, Władysław Jakus odszedł 1931, Julian Adam Mroziewicz przybył 1931. LELIS Teofil Olszewski 1929. ŁĘG STAROŚCIŃSKI Kamila Świsterska i Stefania Żyłkówna 1929, K. Świsterska 1933. PŁOSZYCE Hieronim Bylica 1936. SZAFARCZYSKA Władysława Szumińska 1929-1934, Kornela Sokołowska przybyła 1934, J. Tomaszewska 1936. SZKWA Janina Szudrawska 1937, Tadeusz Bejgiel i Kamila Bejgiel (z domu Karnioł) 1938.

Gmina Turośl

CIECIORY Leokadia Obuchowicz 1917, Stanisław Tkacz 1925-1927, Bronisław Tarłowski 1928, Janina Limusiewiczówna 1935. KRUSZA Mieczysław Godlewski 1917, Aleksander Feret 1926-1934. KSEBKI Edward Cieplak 1929, Jakub Wierzbicki 1930, Stanisław Ogródnik 1938. LEMAN Czesława Preiss 1918. ŁACHA Felicja May 1917, Józef Cwalina 1927, Marian Lassota i Zofia Lassota 1928-1929. ŁĄCZKI Alojzy Lapander 1928, Stanisław Patalon 1930, Teodor Kurtycz 1934. NOWA RUDA Władysława Łuczyńska 1917, Janina Hładkówna 1925, Maria Grochowska 1927, Antonina Grzesiakówna 1928. PUPKOWIZNA Czesława Osiecka 1917, Jan Gaczół 1928-1934, Marian Krejszow 1929-1932, Bolesław Rutkowski i Franciszek Smoleń do 1937, Michał Pasternak ok. 1930-1937, Hipolit Daniluk 1938. SERAFIN Władysław Skiba 1925-1928, Maria Warczykówna 1935. ŚWINIA Ignacy Potoczny 1925, Stefania Kellerówna 1928-1929, Zofia Godlewska 1935. TUROŚL Antonina Lipińska, Stefan Lipiński 1917, Kazimierz Nowosad i Rekliński 1927. WANACJA Janina Workiewiczówna 1925, Bronisław Aniśko 1927-1935. ZIMNA Stefania Koza-kówna 1928, Lasotowa 1929.

Gmina Wach

BANDYSIE Olga Hermanówna i Maria Magierzanka 1929. CZARNIA Barbara Misiewiczowa i Klemntyna Sadowska 1929. OLSZYNY Maria Reiffowa 1929. SUROWE Józef Murawski, Józef Ostrowski i Tadeusz Schon 1929, Mikołaj Hałuszka przybył 1931. WACH Genowefa Dobrzańska, Marian Nocko i Maria Nockowa 1929. WYDMUSY Józef Trzaska 1929. WYKROT Karol Kowalewicz 1929. ZALESIE Józefa Trzaskowa 1929, Leokadia Dębińska przybyła 1931, Józef Krzyszkowski przybył 1935. ZAWADY Aleksander Kopeć 1938. ZDUNEK Janina Gobiecka 1929.¹³

V. Lokale

Dla lat szkolnych 1925/26 i 1930/31 można dokładnie przedstawić, dzięki drukowanym wykazom, stan własności i powierzchnię sal lekcyjnych.

tabela 2. Budynki szkolne w r. szk. 1925/26 i 1930/31.

¹³ ArŁm. Akta szkolne; udzielanie nauczycielom zezwolenia do nauczania religii.

Tabela 2. Budynki szkolne w r. szk. 1925/26 i 1930/31

Miejscowość	Izby lekcyjne				Izby lekcyjne 1930/31 w m ²		sal lekcyjnych
	ogółem		w budynkach własnych		pow. użyt. w budynkach		
	liczba pow. w m ²	liczba pow. w m ²	własnych	nie własnych			
Baba	1	30,0	-	-	-	30	1
Bandysie	1	24,3	-	-	-	45	2
Brzozówka	1	42,0	-	-	-	48	2
Charcibałda	1	36,9	-	-	-	26	1
Chudek	1	20,0	-	-	-	25	1
Cieciory	1	30,0	-	-	-	42	1
Cięćk	1	30,0	-	-	-	40	1
Cupel	1	24,0	-	-	-	27	1
Cyk	1	30,0	-	-	-	32	1
Czarnia gm. Gawr.	1	18,0	-	-	-	23	1
Czarnia gm. Wach	2	77,0	-	-	-	46	2
Czarnotrzew	1	27,0	-	-	-	25	1
Dąbrowy	2	44,0	-	-	-	87	3
Dąbrówka	1	27,5	-	-	-	57	2
Dęby	1	30,3	-	-	-	36	1
Długie	1	20,0	-	-	-	28	1
Dobrylas	2	61,8	-	-	-	50	2
Dylewo Stare	2	60,5	-	-	51	50	3
Dudy Puszc.	1	28,0	-	-	-	-	-
Gawrychy	-	-	-	-	-	27	1
Gleba	1	27,5	-	-	-	27	1
Golanka	1	30,0	-	-	-	30	1
Gontarze	1	30,0	-	-	-	-	-
Jazgarka	1	30,2	-	-	-	31	1
Kadzidło	4	147,4	3	113,8	141	61	5
Kierzek	1	30,0	-	-	-	33	1
Kopaczyska	1	30,0	-	-	-	-	-
Krasnyborek	1	27,0	-	-	-	30	1
Krysiaki	1	26,6	-	-	-	59	2
Krusza	-	-	-	-	-	30	1
Ksebki	-	-	-	-	-	30	1
Kuzie	-	-	-	-	-	77	2
Laski	1	25,8	-	-	-	22	1

Lelis	1	20,0	-	-	-	20	1
Leman	2	50,4	-	-	-	31	1
Lipniki	5	176,6	-	-	-	110	4
Łacha	2	65,3	1	41,3	42	30	2
Łączki	1	24,6	-	-	-	35	1
Łęg Staroś.	2	46,0	-	-	-	85	2
Lyse	2	48,0	-	-	-	89	3
Myszyniec	4	139,7	3	115,6	158	186	7
Myszyniec Stary	1	49,5	-	-	-	-	-
Niedźwiedz	1	32,5	-	-	-	-	-
Nowa Ruda	1	36,0	-	-	-	30	1
Obierwia	2	84,0	2	84,0	98	-	2
Olszewka	2	103,8	2	103,8	208	-	2
Olszyny	1	45,6	1	45,6	45	-	1
Osowiecka Ruda	1	27,4	-	-	-	62	2
Pelty	2	51,6	-	-	-	46	2
Pianki						25	1
Piaseczna	1	29,9	-	-	-	31	1
Płoszyce	1	30,0	-	-	-	24	1
Popiołki gm. Gaw.	2	70,5	-	-	-	-	-
Popiołki gm. Wach	1	35,0	-	-	-	62	2
Pupkowizna	1	30,0	-	-	-	27	1
Serafin	1	30,0	-	-	-	27	1
Siarcza Łąka	1	36,0	-	-	-	23	1
Strzałki	1	30,0	-	-	-	50	2
Surowe	3	102,9	-	-	-	80	3
Szafarczyska	1	66,3	1	66,3	68	-	1
Szarnia	1	31,8	-	-	-	-	-
Szafranki	1	31,5	-	-	47	-	1
Szkwa	1	27,5	-	-	-	24	1
Świdwiborek	1	20,8	-	-	-	27	1
Świnia	1	27,0	-	-	-	30	1
Turośl	4	129,2	1	40,0	73	-	2
Wach	2	108,0	2	108,0	210	-	3
Wanacja						27	1
Warmiak						143	2
Wejdo	1	29,8	-	-	-	30	1
Wolkowe	2	67,5	-	-	-	101	3
Wydmysy	1	22,5	-	-	-	30	1
Wyk	2	87,9	2	87,9	-	24	1

Wykrot	2	38,0	-	-	-	20	1
Zalas	3	83,2	3	83,2	101	30	3
Zalesie	1	22,5	-	-	-	28	1
Zawady	1	26,5	-	-	-	58	2
Zbójna	3	83,2	3	83,2	115	-	3
Zdunek	1	42,9	-	-	-	32	1
Zimna						27	1
Złota Góra	1	28,0	-	-	-	30	1

Źródło; Szkoły powszechne Rzeczypospolitej Polskiej w roku szkolnym 1925/26. Warszawa 1927 s.200, 204. szkoły Rzeczypospolitej Polskiej w roku szkolnym 1930/31. Warszawa 1933 s.189, 193.

W r. szk. 1925/26 na 73 szkoły, własnych budynków było 12 (w czterech szkołach korzystano równocześnie z budynków najętych), w r.szk. 1930/31 na 74 szkoły, własnych budynków było 13 (w pięciu szkołach uczono się i w budynkach najętych).

Rozwój budownictwa postępował więc powoli. Obowiązek zakładania i utrzymania szkół spoczywał na gminie, a skarb państwa jedynie w małych rozmiarach dołączał swój udział. W 1927 r. inspektor szkolny z Kolna tylko na pograniczu z Prusami widział potrzebę budowy 17 szkół. Gminy i samorząd powiatowy mogły rocznie zebrać na ten cel najwyżej 32 tysiące złotych, co nie wystarczało na wzniesienie jednej szkoły. W rok potem starosta kolneński stwierdził, że dla normalnego funkcjonowania szkolnictwa w powiecie potrzeba 38 budynków, było zaledwie 6 a i te znajdowały się w złym stanie. Na budowę szkół w powiecie należałoby przeznaczyć osiem milionów złotych, ale takowej sumy nie było. Powierzanie budowy szkół poszczególnym gminom nie dałoby rezultatów. Dopiero gromadzenie wszystkich funduszy w kasie powiatu pozwoliłoby wybudować rocznie jedna lub dwie szkoły.¹⁴

Dzieci uczyły się głównie w budynkach najętych. W 1933 r. wojewoda białostocki podał, że budynki szkolne przerobione z izb mieszkalnych nie były właściwe dla nowych potrzeb. Okna były małe i nieodpowiednio umieszczone, często bez zawias, co uniemożliwiało wentylację przepelnionej sali. Nierzadko tuż pod oknami znajdowały się śmietniki, obok niedbale utrzymane zabudowania gospodarcze. Szkoła jako zbiorowość przedstawiała wybitne niebezpieczeństwo pod względem szerzenia się chorób zakaźnych.¹⁵

¹⁴ Archiwum Państwowe w Białymstoku. Zespół: Urząd wojewody białostockiego, sygn. 12 k.8, 20,21.

¹⁵ Sprawozdanie wojewody białostockiego za 1932-1933, s.61; za 1933-1934 s. 67, 70.

W spisie z 1925/26 r. uwzględniono odpowiedź odnośnie mieszkań dla nauczycieli w budynkach własnych i gruntów będących w posiadaniu szkoły; co podaje kolejna tabela

Źródło: Szkoły powszechne Rzeczypospolitej Polskiej w roku szkolnym 1925/26. Warszawa 1927 s. 200, 204.

Na 73 szkoły, tylko 9 posiadało mieszkania dla nauczycieli w budynkach własnych.

Przy 12 szkołach były grunty, z których często korzystali nauczyciele.

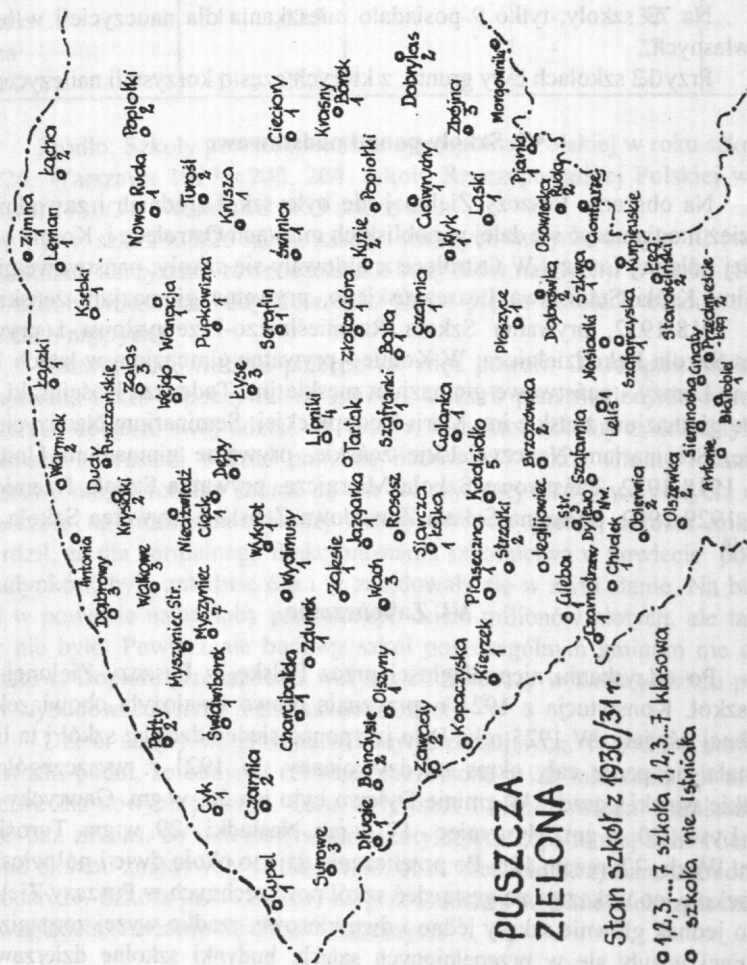
VI. Szkoły ponad podstawowe

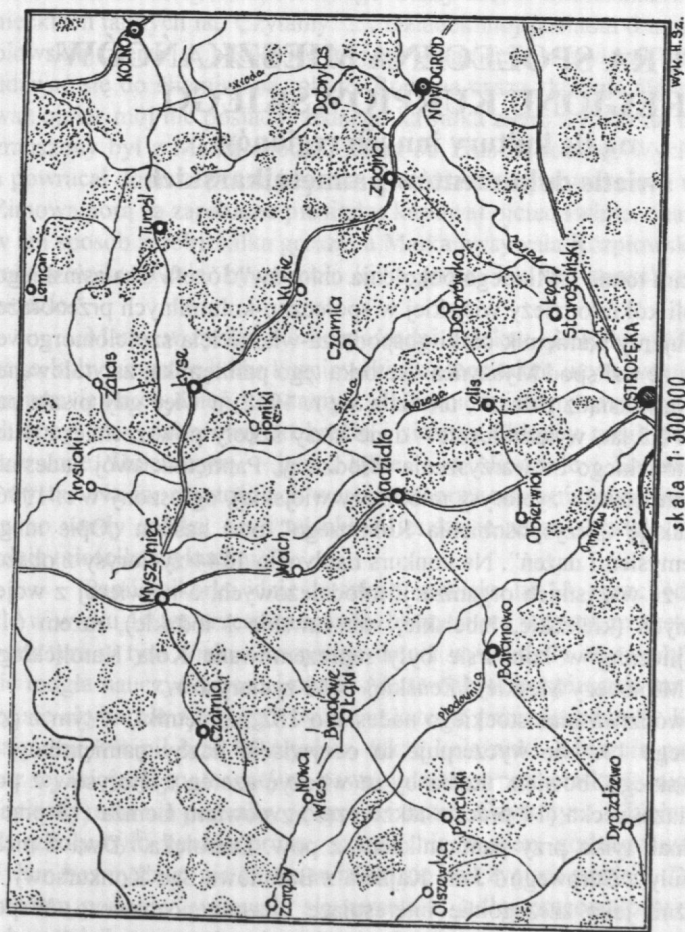
Na obszarze Puszczy Zielonej nie było szkół średnich i zawodowych. Młodzież mogła uczyć się dalej w pobliskich miastach Ostrołęce i Kolnie oraz w bardziej odległej Łomży. W Ostrołęce znajdowały się szkoły: państwowe gimnazjum im. Króla Stanisława Leszczyńskiego, prywatne gimnazjum żeńskie w latach 1918-1932, prywatna Szkoła Rzemieślniczo-Przemysłowa i prywatna Żeńska Szkoła Rękodzielnicza; W Kolnie - prywatne gimnazjum w latach 1918-1927; w Łomży - państwowe gimnazjum męskie im. Tadeusza Kościuszki, państwowe gimnazjum żeńskie im. Marii Konopnickiej, Seminarium Nauczycielskie Męskie, Seminarium Nauczycielskie żeńskie, prywatne gimnazjum Unitas w latach 1918-1932, Państwowa Szkoła Miernicza, prywatna Szkoła Rzemiosł w latach 1929-1932, prywatna Szkoła Zawodowa Żeńska i prywatna Szkoła Handlowa.¹⁶

VI. Zakończenie

Po odzyskaniu niepodległości przez Polskę w Puszczy Zielonej było mało szkół. Konstytucja z 1921 r. przyznała prawo i nałożyła obowiązek powszechnej oświaty. W 1925 roku było już ponad siedemdziesiąt szkół i ta liczba utrzymała się przez cały okres międzywojenny. W 1921 r. wyszczególniono wszystkie wioski i osady. W gminie Dylewo było ich 26, w gm. Gawrychy - 40, w gm. Łyse - 20, w gm. Myszyniec - 17, w gm. Nasiadki - 29, w gm. Turośl - 30 i w gm. Wach - 27; razem 186. Po przeliczeniu daje to około dwie i pół wioski na jedną szkołę, co wskazuje na gęstą sieć szkół powszechnych w Puszczy Zielonej. Były to jednak głównie szkoły jedno i dwu klasowe, rzadko wyżej zorganizowane. Dzieci uczyły się w przepelnionych salach, budynki szkolne dzierżawiono u gospodarzy, również nauczyciele przeważnie mieszkali w wynajętych kwaterach.

¹⁶ W. Jemielity. Szkoły średnie i zawodowe w województwie białostockim w latach 1919-1939. Łomża 199.

wył. II Sz.

skala 1:300 000

- rzeki
- lasy
- koleje
- drogi
- miasto wojewódzkie
- inne miasta
- wsie gminne
- inne wsie